

מראי מקומות לשיעור בפני חברים מקשיבים
בענין טעם פטור נשים ממ"ע שהז"ג וממצות פו"ר
[פרשת נח ה'תשס"ט]

(א) מלמד התלמידים (לרבי יעקב אנטולי) הובאו דבריו כצורתם בספר אורחות חיים ריש הלכות מילה ובכלבו סימן עג: ודי אות הברית לזכרים לפי שנקבה היא לעזר הזכר ואל אישה תשוקתה והוא ימשול בה להדריכה ולהנהיגה בדרכיו ולעשות כל מעשיה על פיו והיותה על הדרך הזה הוא סיבה ג"כ שהיא פטורה מכל מצות עשה שהזמן גרמא כי אלו היתה טרודה לעשות המצוה בזמנה ה'י' הבעל בלא עזר בזמנים ההם והיתה הקטטה נופלת ביניהם ותסור הממשלה המכוונת לתועלתו ולתועלתה ולפי הטעם הזה מספיק בזכרים האות.

(ב) אבודרהם בענין ברכות השחר: והשלישית שלא עשני אשה מפני שאינה מצווה במצות עשה שהזמן גרמא כמו שפירשנו בהקדמת הספר הזה. האיש דומה לפועל שנכנס לשדה חבירו ונטעה ברשות, והאשה דומה לנכנס שלא ברשות. ועוד שאימת בעלה עלי' ואינה יכולה לקיים אפילו מה שנצטווה. והנשים נוהגות לברך במקום שלא עשני אשה שעשני כרצונו כמי שמצדיק את הדין על הרעה הבאה עליו.

(ג) ילקוט שמעוני, שמואל-א רמז עח עם פירוש זית רענן להמגן אברהם שם: וחנה היא מדברת על לבה, למה נשתתפו הנשים עם הקטנים והעבדים לענין המצות [פירוש לענין מצות עשה שהזמן גרמא], לפי שאין להם אלא לב אחד [שאינן יצר טוב שולט בהם כל כך ואם כן מצות עשה שאינו נוהג לעולם קרוב הוא שלא תעשה לפיכך פטרה הכתוב].

(ד) הגאון ר' שמשון רפאל הירש זצ"ל [בפירושו עה"ת פ' אמור כג מד]: "קרוב מאד לומר שהתורה לא חייבה את הנשים במ"ע שהזמן גרמא מפני שהן אינן זקוקות להן; התורה מניחה שיש לאשה דבקות יתרה ונאמנות של התלהבות לייעודה והנסיונות המזומנים לה בתחום ייעודה סכנה מועטת נשקפת לה מהם משום כך לא ה' צורך להטיל עלי' את כל המצוות".

(ה) טעמי המצות להאריז"ל פ' בראשית ושער מאמרי רשב"י לתקוני זהר תיקון סט: "בעשות הזכר את המצוה אין מהצורך שגם הנשים תעשנה לבדה כי כבר נכללת עמו בעת שעושה אותה המצוה. . . . וזה סוד מה שאמרו רז"ל אשתו כגופו דמיא".

(ו) זוהר חלק ג (פרשת ויקרא) ז, עמוד ב: "דאמר רבי שמעון זווגא דדכר ונוקבא אקרי אחד, באתר דנוקבא שריא, אחד אקרי, מאי טעמא בגין דדכר בלא נוקבא פלג גופא אקרי, ופלג לאו הוא חד, וכד מתחברן כחדא תרי פלגי אתעבידו חד גופא וכדין אקרי אחד".

(ז) בית יוסף אורח חיים סימן קפז [בבדק הבית]: וכתב הכל בו בשם הראב"ד דנשים ועבדים לא אמרי להו דנשים לאו בני ברית נינהו ועבדים לאו בני תורה נינהו. ותמיהני דעבדים איתנהו במצות שהאשה חייבת, וגם על הנשים יש לדון שאין נקרא אדם אלא כשיש לו אשה הוי לי' זכר ונקבה גוף אחד ושפיר מצו למימר על בריתך שחתמת בבשרנו.

(ח) שולחן ערוך אורח חיים סימן קפז סעיף ג: אם לא הזכיר בברכת הארץ ברית ותורה, אפילו אם לא חיסר אלא אחד מהם, מחזירין אותו. הגה: ונשים ועבדים לא יאמרו ברית ותורה, דנשים לאו בני ברית נינהו, ועבדים לאו בני תורה נינהו.

(ט) מגן אברהם שם סק"ג: צ"ע דפתח בתרתי וסיים בחדא, ובתוס' ר"פ מ"ש איתא בהדיא דלא יאמרו ברית ותורה וכן כתבו התוס' ורש"י בערכין וכ"ה בברכות דף מ"ח וז"ל ברית לפי שאינה בנשים תורה ומלכות אינה לא בנשים ולא בעבדים עכ"ל. . . . וצ"ע על מה שמכו עכשיו הנשים לאומרם. . . . ובבדק הבית כתב דנשים הוי כגברים שאין נקרא אדם אלא כשיש לו אשה ואם כן ה"ל שניהם גוף אחד עכ"ל, נדחקו כדי ליישב המנהג.

(י"ד) שו"ע רבינו הרב שם ס"ז: "כיון שאין נקרא אדם אלא כשיש לו אשה. . . . הרי הזכר ונקבה הם גוף אחד לפיכך יכולות לומר על ברית הזכרים שחתמת בבשרנו וכן תורתך שלמדנו על למוד הזכרים".

יא) לקוטי שיחות חלק לא עמוד 96 ואילך: וענין זה הוא לא רק בנשים נשואות אלא גם בבנות ישראל שלא נישאו עדיין, כי כיון שאיש ואשה יחד הם נשמה אחת, וכ"א בפ"ע הוא "פ"לג גופא", הרי גם לפני חיבור שני החצאים יחד, מהני המעשה של האיש ל"חציו השני", להאשה.

יב) משך חכמה על פרשת נח פרק ט פסוק ז: פרו ורבו וכו', לא רחוק הוא לאמר הא שפטרה התורה נשים מפרי' ורבי' וחייבה רק אנשים כי משפטי ה' ודרכיו דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום, ולא עמסה על הישראלי מה שאין ביכולת הגוף לקבל. ומכל דבר האסור לא מנעה התורה בסוגה ההיתר, כמו שאמרו פרק כל הבשר (חולין קט, סע"ב¹). ומשום זה לא מצאנו מצוה להתענות רק יום אחד בשנה, וקודם הזהירה וחייבה לאכול. וכן לא מנעה המשגל מכל ברי', לבד ממשה רבינו, לפי שלא הי' צריך לגודל מעלתו ולזהירות גופו². ויותר מזה במלחמה בעת הנצחון, לגודל החום והרחבת הלב, ידע א-ל דעות כי אז לא יתכן לעצור בעד הרוח בעת חשקו באשה יפת תואר, והתירה התורה יפת תואר אשת איש, וכמאמרם (קדושין כא, סע"ב) לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, וכבר האריך בזה מחבר אחד. ומצאנו איך הי' זאת לאבן פינה לאבות הקבלה, שפטרו מיבום מי שמתו בניו אחר כך משום דרכי' דרכי נועם. ואם כן נשים שמסתכנות בעיבור ולידה, ומשום זה אמרו מיתה שכיחא, עיין תוס' כתובות פ"ג ע"ב ד"ה מיתה שכיחא³, לא גזרה התורה לצוות לפרות ולרבות על אשה. וכן מותרת לשתות כוס עיקרין, וכעובדא דיהודית דביתהו דרבי חייא סוף הבא על יבמתו⁴. רק לקיום המין עשה בטבעה שתשוקתה להוליד עזה משל איש (עיין בבא מציעא פד, רע"א ורש"י ד"ה כי כאיש לשון אחר וכו') ומצאנו לרחל שאמרה (פ' ויצא ל, א) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי. ובזה ניחא הך דאמר רב יוסף סוף פרק הבא על יבמתו דאין נשים מצוות בפרי' ורבי' מהכא, 'אני אל שדי-פרה ורבה' (בראשית לה, יא) ולא קאמר 'פרו ורבו', (פ' בראשית א, כח) היינו דבאדם וחוה שבירך אותן קודם החטא שלא הי' צער לידה היו מצוות שניהם בפרי' ורבי' ואמר להם פרו ורבו, אבל לאחר החטא שהי' לה צער לידה [בראשית ג, טז]: **אֵל הָאִשָּׁה אָמַר הִרְבָּה אֲרֻבָּה עֲצוֹנֶיךָ וְהָרַגְךָ פְּעֻצָב תִּלְדִּי בָנִים וְאֵל אִישׁךָ תִּשְׁוֹקֶתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל בְּךָ]** והיא רוב פעמים מסתכנת מזה עד כי אמרו (נדה לא, ע"ב) אשה נשבעת שלא תזדקק כו'. לכן בנח אף דכתיב ויאמר להם פרו ורבו, הלא כתיב קודם ויברך את נח ואת בניו, אבל נשיהם לא הזכיר, שאינם בכלל מצוה דפרי' ורבי'. וביעקב קאמר פרה ורבה (בראשית לה, יא) וזה נכון. ובמהרש"א סנהדרין (נט, ע"ב סוד"ה גמרא והרי פרי' ורבי') הניח זה ב'ויש ליישב', וכוון לזה, ודו"ק. עוד יתכן לאמר בטעם שפטרה התורה נשים מפרי' ורבי', משום דבאמת הלא הטביעה בטבע התשוקה, ובנקבה עוד יותר, כמו שאמרו (קדושין ז, ע"א) טב למיתב טן דו (וכו') [מלמיתב ארמלו], ודי במה שהיא מוכרחת בטבע, ועל כרחך דעיקר המצוה היא כמו דתנן ביבמות (סא, ע"ב במשנה) לא יבטל אדם מפרי' ורבי' אלא אם כן יש לו בנים כו', [ב"ש אומרים, שני זכרים, וב"ה אומרים, זכר ונקבה, שנאמר זכר ונקבה בראם], דאם נשא אשה ולא ילדה מחוייב ליקח אשה שיש לה בנים. ומדרך התורה לבלי לגזור הטבע, וכיו"ב אמרו דרכי' דרכי נועם כמו שכתבתי. ולכן לגזור על האשה כי תנשא לאיש ולא יוליד תצא מאהוב נפשה ותקח איש אחר, זה נגד הטבע לאהוב השנוא ולשנוא האהוב. ורק האיש שיכול לישא עוד אחרת, עליו הטילה התורה מצוה. וזה המשך המאמרים שאמר רבי אלעזר ברבי שמעון סוף פרק הבא על יבמתו, ודו"ק.

יג) יבמות סה, ע"ב: מתני'. האיש מצווה על פריה ורביה, אבל לא האשה; רבי יוחנן בן ברוקה אומר, על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם [אלקים] פרו ורבו. **גמ'.** מנא הני מילי, אמר רבי אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון, אמר קרא, ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש, ואין אשה דרכה לכבש. אדרבה, וכבשוה תרתי משמע. אמר רב נחמן בר יצחק, וכבשה כתיב. רב יוסף אמר, מהכא אני אל שד-י פרה ורבה, ולא קאמר פרו ורבו⁵. ואמר רבי אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון, כשם שמצוה על

¹ בחולין קט, ע"ב: אמרה לי ילתא לרב נחמן מכדי, כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותי', אסר לן דמא שרא לן כבדא, נדה דם טוהר, חלב בהמה חלב חי', חזיר מוחא דשיבוטא, גירותא לישנא דכוורא, אשת איש גרושה בחיי בעלה, אשת אח יבמה, כותית יפת תאר, בעינן למיכל בשרא בחלבא אמר להו רב נחמן לטבחי זויקו לה כחלי.

² ברמב"ם הל' יסודי התורה פ"ז ה"ו: כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו. משה רבינו אינו כן. . . מתנבא בכל עת. . . לפיכך פירש מן האשה לעולם ומן הדומה לו ונקשרה דעתו לצור העולמים ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם וקין עור פניו ונתקדש כמלאכים.

³ בכתובות פג, ע"ב: "אמר אביי מיתה שכיחא, מכירה לא שכיחא", ובתוס' שם: "מיתה שכיחא, שמה משום דרוב פעמים מסתכנת בלידה".

⁴ ביבמות סה ע"ב: יהודית דביתהו דרבי חייא הוה לה צער לידה, שנאי מנא ואתיא לקמיה דרבי חייא, אמרה, אתתא מפקדא אפרי' ורבי'. אמר לה, לא. אזלא אשתיא סמא דעקרתא, לסוף איגלאי מילתא, אמר לה איכו ילדת לי חדא כרסא אחריתא דאמר מר יהודה וחזקי' אחי, פזי וטוי אחוותא.

⁵ בתוספות שם ד"ה ולא קאמר: "אע"ג דלאדם הראשון קאמר פרו ורבו והוא ברכה בעלמא ולא למצוה". **ובערוך לנר שם:** "בעיקר דרשת רב יוסף יש לדקדק דאיך שייך שם דלכתוב פרו ורבו דהא שם ודאי לא למצות פו"ר נאמר אלא לברכה שירבה זרעו שהרי יעקב כבר קיים פו"ר. ועוד שאיך שייך שיצוה לרחל שהיתה אז מעוברת ומתה בלדתה. וי"ל ע"פ מש"כ מהרש"א (סנהדרין נט, ע"ב) דמן ברכה מייתי ראי' על המצוה וא"כ ה"נ י"ל דלכך כתיב הכא לשון יחיד אף דלא קאי רק על רבוי זרעם ששייך ג"כ ברחל אע"כ להורות דמצות פו"ר אינה רק בזכר".

אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. רבי אבא אומר, חובה, שנאמר (משלי ט, ח) אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך. ואמר רבי אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון, מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר (פ' ויחי ג, טז) אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנה שא נא וגו'. רבי נתן אומר מצוה, שנאמר (שמואל-א טז, ב), ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וגו'. דבי רבי ישמעאל תנא, גדול השלום, שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו, דמעיקרא כתיב (פ' וירא יח, יב) ואדוני זקן, ולבסוף (שם יג) כתיב ואני זקנתי.